BRAND NARRATIVE GILLETTE.

FERDINANDO FREGA

— NANDO THE SCRIBE — フレガ・サン — Ferdinando —

BRAND NARRATIVE GILLETTE

THE SYSTEM · 08

Drugi svezak serije Roots & Memory: trideset i četiri kratka teksta koja Gillette ne čitaju kao tvrtku, nego kao metodu – disciplinu, osjećaj za trenutak i instinkt koje je ostavio u ljudima koji su kroz njega prošli, ispričane kroz obitelj, prodajne terene, zračne luke i obične nezgode radnoga života.

KOLOFON

Ferdinando Frega – Nando the Scribe – Peta oštrica

Pionir pripovijedanja Kodeksa ponašanja. Oko jedne jedine ideje izgradio je urednički ekosustav od jednog dolara: financije nemaju problem s novcem. Imaju problem s ponašanjem.

Uređeno i priređeno unutar ekosustava ONEDOLLAR-STORIES. Digitalna arhitektura: NAPLES-POST · NOASPECTTIME · ONEDOLLAR-STORIES. Prvi put objavljeno 2026. Složeno u čistom, modernom tipografskom prijelomu prilagođenom digitalnom čitanju. Objavljeno u Sjedinjenim Američkim Državama.

NAPOMENA O AUTORSKIM PRAVIMA

© 2026 Ferdinando Frega. Sva prava pridržana. Nijedan dio ove publikacije ne smije se reproducirati, distribuirati ni prenositi u bilo kojem obliku ili bilo kojim sredstvom, uključujući fotokopiranje, snimanje ili druge elektroničke ili mehaničke metode, bez prethodnoga pisanog dopuštenja autora, osim u slučaju kratkih citata u kritičkim prikazima i nekih drugih

nekomercijalnih upotreba koje dopušta zakon o autorskom pravu. Neovlaštena upotreba, reprodukcija ili distribucija ovoga djela zabranjena je.

IZJAVA

Pripovijest marke ne priča priču o Gilletteu. Priča priču o tome što rade Gilletteovi ljudi. To je razlika. To je linija loma između oglašavanja i identiteta, između marketinga i istine. Marka je proizvod. Čovjek kojega je ta marka oblikovala jest sustav. Gillette je izrađivao oštrice. Ljudi su njima gradili živote. I ti životi – disciplina, instinkt, preciznost, neuspjesi, pobjede, osjećaj za trenutak, ožiljci – prava su pripovijest. Ovaj svezak ne objašnjava Gillette. Razotkriva ljudsku arhitekturu iskovanu unutar njegovih zidova i nošenu daleko izvan njih. Nijedna priča ovdje nije o tvrtki. Riječ je o čovjeku kojega je tvrtka stvorila – o načinu na koji misli, na koji se kreće, na koji čita svijet, na koji odbija biti išta drugo osim onoga što je postao. Gillette je okvir. Ljudi su sadržaj. A ja sam jedan od njih. Ovo je pripovijest. Ne marka. Posljedica marke.

Nando

UVOD

Ovo nije druga knjiga trilogije. To je drugi sloj sustava pripovijesti marke. Gillette je stoljeće proveo gradeći proizvod. Ja gradim dio koji oni nikada nisu imali: pripovjednu arhitekturu – onu koju nijedna korporacija ne može stvoriti unutar vlastitih zidova. Prvi svezak bio je ulazna točka: dokaz da autor može ući u povijest jedne marke bez dopuštenja. Drugi svezak je potvrda: trenutak u kojem marka prestaje biti industrijski predmet i postaje pripovjedni entitet – sustav sjećanja, discipline, geometrije i identiteta. Ne pričam priču o Gilletteu. Pokazujem kako Gillette

postoji u meni: kao metoda, kao instinkt, kao struktura, kao način čitanja svijeta. Ovaj svezak predstavlja ono za što marke još ne znaju da im treba: pripovijest koja ih sadrži, prethodi im i nadživljava ih. Ne knjiga. Pozicioniranje. Ne nostalgija. Nacrt. Ne prisjećanje. Patent. Ovo je Drugi svezak. Pripovijest marke se nastavlja.

Nando

SUSTAV

Na ovome svijetu oduvijek postoji tržište koje se nikada ne urušava. Nema fiskalne krize, nema recesije, nema pada potrošnje. Samo prirodna izmjena ljudskih života. Crno je tržište, da – ali ne nafta. Za nju se već dovoljno ratuje. Govorim o crnoj magiji. O čarobnjacima, vješticama i svima onima koji vrbuju ljude bilo kojim kanalima do kojih dođu – ljude koji žele promijeniti nečiji tuđi život duhovnim trikovima umjesto da puste sudbinu da obavi svoj posao. Neki kažu da je u jednom odlomku Biblije čak i Isus bio meta zlonamjerne čarolije. I svi znaju što se dogodilo poslije. Sve počinje u Africi, a zatim se širi među nomadske narode ciganskoga soja u jednoj određenoj regiji Indije. Više od dvije tisuće godina raste i širi se, a služe se njome oni koji vjeruju da mogu mijenjati živote i sudbine, uvjereni da Vrag i Belzebub još uvijek mogu izazvati jedinu vlast koja stoji: Boga. Ali nitko ne mijenja sudbine. Jer sudbine su te koje grade pravu priču. A ako vam izmakne san, maštanje, nekontrolirana slutnja, nehotičan znak – nešto što se ne uklapa u formate, u kategorije, u logiku – evo što se događa: 1. Više niste vjerodostojni. 2. Proglase vas bolesnim i pošalju na pregled. 3. Psihijatar vas napuni tabletama: jedini koji zarađuje dvaput. 4. Završite sami, izvan svoje prirodne projekcije. 5. Glavne prepreke postanu vam najbliži ljudi. 6. Više vam nije dopušteno govoriti. To se događa kad se rodi sustav.

Osamnaest sam godina prodavao sustave za brijanje, objašnjavajući jednu po jednu značajke, funkciju, tehniku, inovaciju, prednosti, a zatim marku, pečat koji je jamčio da ne može zakazati. Pomalo kao ono što se danas događa meni. Ali ne smijem reći više, inače ću upasti ravno u onih šest točaka. Od vas, čitatelji, tražim samo ovo: zapamtite ovu priču i ovaj datum. Jednoga dana reći ću vam kako je završilo.

Nando

PRODAVAČ

Kad sam 1985. počeo ovaj posao, u The Gillette Company, svijet je funkcionirao onako kako su se priručnici pravili da funkcionira. Onda je došao lipanj 1996. i poslali su me na petodnevni tečaj. Predavač je bio Mario Silvano – bivši menadžer, bivši glavni izvršni direktor, bivši profesor, bivši konzultant, bivši sve. Čovjek s više titula nego sadržaja. Tečaj se zvao „Komercijalni pregovarač". Pet dana kazališta: dijelom profesionalac, dijelom glumac, dijelom varalica. Predstavu je zatvorio jednom posljednjom rečenicom: „Ne postoji ništa na ovome svijetu što se ne može prodati." Tu sam rečenicu nosio dvadeset i pet godina. Vjerovao u nju. Branio je. Služio se njome. Sve do 2021., kad sam započeo ovu igru – pisanje – i napokon shvatio istinu: bila je to najveća glupost koju sam ikada kupio. Bio je uvjerljiv, da. Vjerodostojan, ne. Trebao mu je samo jedan ispravak: zamijeniti „stvar" s „proizvod". Tada bi rečenica funkcionirala. Jer proizvod se može prodati. Stvar je druga priča. Prodavač je uvijek onaj tip koji izgleda kao da vam nešto daje, dok vam s istim osmijehom uzima nešto drugo. Prvi pravi prodavač u povijesti – jedini kojega poštujem – bio je Isus. Prodavao je Riječ. I činio je to s prvim marketinškim odjelom ikada stvorenim: dvanaest ribara u Galileji. Nijedan od njih nije s MIT-a. Ali disciplinirani. Ne savršeni – taman dovoljno. Ostali?

Neka i dalje drže svoje tečajeve prodaje i ubiru novac. Ljudi su podatni. Uvijek će netko platiti da ga oblikuju.

Nando

DLAKA

Dlaka je detalj za koji se ljudi prave da ga razumiju. Zovu je higijenom, estetikom, identitetom, kulturom, obredom. Ali dlaka nije ništa od toga. Ona je granica: između onoga što pokazujete i onoga što skrivate. Neki vjeruju brijačima, neki kozmetičarkama, neki modernim strojevima koji obećavaju samostalnost i savršenstvo. Ali dlaka ostaje ondje, tvrdoglava, biološki podsjetnik: bili ste životinja mnogo prije nego što ste postali građanin. I nije neprijatelj. Neugodan je prijatelj, svjedok podrijetla. Širi se po tijelu, nosi boju koju vam je dodijelila genetska karta i čuva priču koju ne možete izbrisati. Čak ni oni s alopecijom nisu bez nje – samo su je izgubili na vrijeme koje nitko ne može izmjeriti. Da biste razumjeli dlaku, morate se vratiti na početak – do prvobitnoga čovjeka, mjesta kamo se vraćaju sve vaše pripovijesti. Ja to vidim kao prapovijesni noir. Dva lika iza zida od trave razgovaraju. Dolazi treći i ne može razaznati tko je muškarac, a tko žena. Lice nije dovoljno. Lice laže. Zato žena odlučuje iznova napisati svoj identitet. Odlazi do rijeke, gleda se u vodi i vidi bradu. Ne pripada joj. Ne određuje je. Ne razlikuje je. Pronalazi oštar kamen i počinje uklanjati dlake, jednu po jednu. Otkriva da dlaka sporo ponovno raste – mala prednost: obred ne traži svakodnevnu žrtvu. I otkriva nešto jače: muškarac je gleda drukčije. Razlika postaje privlačnost. Razlika postaje jezik. Od toga trenutka počinje kultura dlake: najprije simbolična, zatim društvena, zatim higijenska, zatim znanstvena, zatim ideološka. Sve dok ne stignu moderne krajnosti – oni koji kažu da dlaka štiti i da mora ostati, oni koji kažu da mora nestati da bi bila prihvaćena,

oni koji je oblikuju da bi bili poželjni. Ali istina je jednostavna: dlaka se rađa, raste, savija se… i na zavoju umire. Korijen ostaje živ, tvrdoglav, poput nekih ideja koje ne možete ukloniti ni snagom volje. I postoji jedno posljednje pravilo – ono koje zna samo pripovjedač: nikada ne pretvarajte dlaku u kolac. Razlika je jedan jedini samoglasnik. Ali mijenja sve.

Nando

AUDICIJA UŽIVO – PRISTUP

ENGLESKA VERZIJA

Ono što ćete upravo pročitati nije knjiga, nije zbirka, nije urednički projekt. To je čin izlaganja. AUDICIJA UŽIVO. Moja. U 61. godini shvatio sam nešto jednostavno: ljudi ne žele jednu verziju mene. Žele sve što jesam – bez kategorije, bez uloge, bez etikete. Pa učinimo to. Stavimo na stol ono što ostaje kad uklonite sve ostalo – glas, sjećanje, ranu, jasnoću, smijeh, umor, istinu. Ovih deset priča nije tu da bilo koga uvjeri. Postoje da pokažu. Meni. Vama. Onima kojih ovdje nema. Onima koji nikada nisu zaista pogledali. Ovo je uvod. Ostale su na pozornici. Engleski. Japanski. Hindski. Tri načina postojanja. Tri načina izlaganja. Tri načina stajanja unutar audicije. Ugodno čitanje.

Nando

PRETPOSTAVKA

Ono što jesmo, jesmo i zbog ljudi koje susrećemo. Dugujemo im sve, čak i kad to ne priznajemo. Ljudi su po prirodi nezahvalni: uzimaju, zaboravljaju, naviknu se. I ta se nezahvalnost pojavljuje u tisuću oblika, gotovo uvijek bez buke. Ova okomita misao dolazi iz onoga što postajem. Osjećam je svaki dan: neki to zovu darom,

neki mozgom koji se nikada ne gasi, neki patologijom. Drugi to nikako ne zovu, jer to ne osjećaju. Kad nas pitaju „čime se baviš?", trebali bismo odgovoriti onim o čemu smo sanjali kao djeca, u godinama bezbrižnosti. Nitko se ne bi nasmijao. Dobili bismo čist osmijeh – onakav kakav se daje djeci koja još vjeruju u mogućnosti. Onda se jednoga jutra probudim i otkrijem da znam upravljati novcem. Ali uvijek postoji jedno „ali". Nemam novca. I moram odgoditi. Moja audicija počinje sada. S ovih deset priča. Za one koji će ih čitati, ponovno čitati ili zanemariti. Nije važno. One ostaju ovdje. Zauvijek, barem one.

Nando

SASTANAK NAKON RADNOGA VREMENA

Umiranje je bilo brže nego što sam očekivao. Nema blistavoga tunela. Nema rođaka koji mi trče u susret. Nema dirljive glazbe. Samo tišina. Vrlo elegantna tišina. Gotovo korporativna. Mislio sam da ću se napokon odmoriti. Nakon četrdeset godina beskorisnih sastanaka, međunarodnih konferencijskih poziva, direktora koji dva sata govore a ništa ne kažu i menadžera uvjerenih da je PowerPoint religija… mislio sam da je gotovo. Kobna pogreška. Dvadesetak minuta nakon smrti stigla mi je obavijest. Ni anđeo. Ni demon. Savršeno odjevena žena pružila mi je crnu mapu. „Gospodine Frega, očekuju vas u Vječnoj dvorani za sastanke u 11." „Zbog čega?" „Ocjena." „Čega?" „Vašega života." „Možemo li to obaviti telefonom?" „Ne." Ušao sam u dvoranu. Smiješno dugačak stol. Posvuda su sjedili ljudi. Svi mrtvi. Ali vrlo živi u držanju. Odmah sam prepoznao najgoru kategoriju: bivše menadžere. Mrtvi godinama, a još uvijek ne mogu prestati zapovijedati. Jedan je govorio grafikonima. Drugi je pripremio prezentaciju. Treći je ponavljao: „Vratimo se na glavnu točku." Glavna točka nikada nije stigla. Onda sam ugledao povijesne

ličnosti. Napoleon, nervozan. Julije Cezar, dosađuje se. Jedan faraon spava. Dva pape svađaju se oko nečega čega se nitko nije sjećao. Konzultant McKinseyja koji je umro 2087. i još uvijek se služio besmislenim engleskim riječima: „Alignment." „Performance." „Scalability." Čak i mrtav, nepodnošljiv. Posjeli su me. Jedan starac otvorio je spis. „Gospodine Frega." „Prisutan." „Analizirali smo vaš život." „Moja sućut." Nitko se nije nasmijao. Mrtvaci. Užasan smisao za humor. Počeli su: „Zašto ste toliko pisali?" „Zašto ne?" „Zašto ste stvorili tisuće besplatnih sadržaja?" „Da vidim tko je razumio." „Zašto niste prodavali kao svi ostali?" „Zato što su svi ostali izgledali depresivno." Tišina. Bilježili su. Onda je stiglo pravo pitanje. „Bojite li se smrti?" „Ne." „Zašto?" „Zato što ste organizirani gore od živih." Prvi put se netko nasmiješio. Predsjedatelj je zatvorio spis. „Odlučili smo." „Raj?" „Ne." „Pakao?" „Ne." „Što onda?" Zagledao se u mene. „Raspoređujemo vas u najteži odjel." „Koji?" Pružio mi je iskaznicu. Pročitao sam je polako:

Sastanci s novopečenim milijarderima

Odmah sam shvatio da je smrt samo loše provedeno unaprjeđenje. A najgore od svega: prvi koji me htio upoznati već je sjedio pred vratima. Elon Musk. Smiješio se. Ja nisam.

Nando

VRIJEME: KNJIGA

Koja vam se klasična knjiga čini precijenjenom?

Nikada zapravo nisam bio čitatelj. Kultura je došla sama od sebe, tijekom moga života, i dan za danom kušao sam njezine učinke. Moja prva štiva bili su stripovi – TEX WILLER, moj mit – zatim pokoji DIABOLIK i naposljetku JACULA, porno-strip. Priče koje

su me najviše pogodile i očarale bile su one koje sam pronašao slučajno, kao da je sudbina bila ironična: dajmo ovo Fregi, popravit će se. Moj pristup internetu počeo je iz volje, a ne iz potrebe, i sjećam se da je odmah postao potreba za čitanjem – ali ne knjiga. Nikada nisam bio čovjek iz provincije. Nisam tražio velike vijesti, one bučne, senzacionalne. Upravo detalji koji se čine nevažnima – oni često skrivaju prave istine. Bila je to Biblija, dar koji sam dobio prije vjenčanja, koja mi je otvorila obzore i izoštrila pogled, koji se s vodoravnoga pomaknuo na okomiti – barem tako danas vjerujem. A zatim i ezoterijska škola u koju sam bio upućen s 33 godine, i sve ono što je arhitektura unutar geometrije, i numerologija kao učinak, a ne uzrok. Samo mi je to omogućilo da sazrijem dvovalentnu logiku – decimalnu prema ljudima i binarnu prema algoritmu i umjetnim inteligencijama – jedini način da se postave važna pitanja i dobiju primjereni odgovori, usklađeni, a ne prilagođeni. Čitanje nije vježba koja se izražava samo unutar priče. Prava dimenzija je čitanje stvari, situacija, i razumijevanje bez pretpostavljanja. To je moja najbolja knjiga.

Nando

GILLETTE ITALIJA

(Detalj koji većina ljudi ne zna)

Gillette je u Italiju stigao pedesetih godina. Vrlo se malo ljudi sjeća tko je pomogao izgraditi njegovu pravu talijansku kralježnicu. Dvojica najvažnijih vođa u njegovoj povijesti bila su iz Apulije. Raffaele Di Tullio. Počeo je u prodaji. Zatim je postao inspektor. Voditelj regije. Zamjenik direktora prodaje za Italiju. Naposljetku glavni direktor u Belgiji. A tu je bio i Piero Chiummo. Ušao je kroz marketing i oglašavanje. Naposljetku je postao glavni direktor Gillette Italije i ostao središnja figura od sedamdesetih do

dvijetisućitih. Dvojica ljudi iz Južne Italije. Unutar američke korporacije. Mnogo prije nego što su motivacijski govori postali industrija. Nisu gradili osobne brendove. Gradili su rezultate. A za ljude poput mene koji su kasnije ušli odozdo… bili su dokaz da disciplina može stići dalje od podrijetla. Tih godina u Gillette se nije ulazilo zbog diploma, obiteljskih veza ili ženskih zasluga. Ulazilo se samo iz jednoga razloga: sposobnosti. Zatim su dolazili predanost, disciplina, intelekt, red i poštovanje pravila. Sve ostalo učio si na cesti. Počeo sam s ničim više od osam godina škole – zakonskim minimumom. Ono što sam imao bili su osjećaj za trenutak, instinkt i poniznost da počnem s dna. Svake večeri objaviš svoja izvješća. Svakoga jutra šalješ brojke voditelju regije. A na kraju tjedna zatvorio si pregled, priložio sve i pobrinuo se da omotnica ostane predana prije ponedjeljka ujutro. Troškovi, naplate, prodaja, bilješke o tržištu, analiza područja, ponašanje konkurencije – neka vrsta Gilletteova PM-a za teren. A onda je dolazio operativni dio. Zaključiti narudžbu nije bilo dovoljno. Ručno si ažurirao karticu svakoga kupca: datum, količina, artikl po artikl. Bez softvera. Bez prečaca. Samo ti, olovka i istina. Svaki dan završiš na telefonu s Ferrucciom Luraschijem – kontrola kredita. Blokirao je narudžbe čak i ako je kupcu nedostajao jedan cent. Prodaja ga je mrzila, ali na kraju mjeseca svi su našli načina. Strugao si dno bačve da zatvoriš mjesec, tromjesečje i međunarodno tromjesečje. Ljudi su mislili da ti treba diploma. Ono što ti je zaista trebalo bila su željezna jaja – da preživiš teškoće koje ni oštrice nisu mogle prerezati. Tako je bilo. Sažetak jednoga dugog školovanja. A ponos me gurnuo dalje: sam sam stekao diplomu računovođe. Što se sveučilišta tiče, pohađao sam ga – ali ne da bih studirao. Odlazio sam onamo zavoditi žene. Pravi razlog zašto postojim.

Nando

NETKO KOGA NE OČEKUJETE

Dana 21. veljače 1993. rekao sam svojim budućim punici i puncu da ću uskoro oženiti njihovu kćer – Micheleovu sestru, moju sadašnju i jedinu zakonitu ženu. Nekoliko sati ranije isporučio sam svoj „paket ljubavi": svoje sinove blizance. Ona se nasmijala i rekla mi da sam lud. Michele nije odmah shvatio što se događa. Elisabetta je imala trideset godina. Svi su mislili da je prerano. Takva odluka zaslužívala je logiku, planiranje i obiteljsko vijeće. Izgledali su kao jedna od onih savršenih obitelji iz reklame za Barillu i Mulino Bianco – osim što se kotač vrtio zbog mene, a ja nikada nisam tražio dopuštenje. Sljedećega jutra, unutar dvadeset i četiri sata, potpuno je probavio šok. Krenuo je prema meni tvrda lica, ljut, i rekao: „Pojaviš se ovdje, okreneš mi obitelj naglavačke, obavijestiš nas o činjenici, ne o novosti, ne o priopćenju – i onda odeš, kao da kupuješ kruh u supermarketu." Takav sam bio. Nije bio u krivu. Imao sam dvadeset i osam godina. Nasmiješio sam mu se i rekao: „Vidim da si studirao psihologiju. Dobar si u analizi. Ali nedostaje ti osnovni psihijatrijski dio – onaj koji se ne može studirati. Može se samo živjeti." Onda sam otišao. Za dva mjeseca, sam, organizirao sam cijelo vjenčanje. Dana 23. travnja iste godine oženio sam se. A 17. listopada rodili su se moji sinovi, dječaci blizanci. Netko koga ne očekujete.

Nando

POSAO: MOJ

Danas pišem sve ono što bih ti volio reći osobno. Ažurirati događaje jedini je književni način koji je preostao. Ništa drugo. Bio je svibanj 1985. kad sam prihvatio tvoju ponudu za posao. A ipak, ti nisi bio poslodavac. Bio si jednostavno moj otac. Počeo sam s najniže točke i nisam patio. Smiješio sam se. I ne stišćući zube,

nastavio sam naprijed. Djed je već sve bio razjasnio. Nakon četrdeset godina u rudnicima jednoga je dana rekao: „Rast se nikada ne mjeri centimetrima ni novcem. Samo činjenicama." A završio je samo treći razred. Svaki susret koji nam je dao priliku da se vidimo stvarao je ono što danas zovem tvojim potvrdama: profesionalnima, logičnima, racionalnima – i tek na samom kraju emocionalnima. Nikada nismo imali neprijatelje u DNK-u. Samo ljude kojima smo odbijali dati priliku. Moja majka nije propuštala nijednu priliku da me napadne. Govorila je da mi je dan posao za cijeli život i da bih ocu trebao biti zahvalan zauvijek. Inače, tko zna što bih bio radio. Tko zna što bi bilo od moga života. Zato sam odlučio da se kraj moga profesionalnog života mora promijeniti. I u prosincu 2003. otišao sam od novca, ugleda, moći i položaja – samo da joj pokažem tko sam. Ali ona to nikada nije shvatila. Trebalo mi je dvadeset i tri godine da pronađem svoju pravu dimenziju. Sada nijedno od vas više nije ovdje pokraj mene. Ali ja sam vam i dalje blizu, oboma. I jednoga dana stići ću do vas. I dok je moj otac uvijek točno znao tko sam – koje su moje snage bile, a koje nisu – moja bi majka, razgovarajući s njim, govorila: „Možda su ga zamijenili u rodilištu. Jer ovaj je čovjek postao netko koga nitko nije očekivao. I nekako… kažu da je, moj sin."

Nando

IDEALAN ŽIVOT

Kad bih morao opisati svoj idealan život, rekao bih da ne postoji. Bolje rečeno: postoji samo u mašti onih koji još vjeruju da je život nešto što se može osmisliti, a ne nešto kroz što se jednostavno prolazi. Danas nam stalni psihijatar WordPressa dobacuje uobičajeno dnevno pitanje – onakvo kakvo se postavlja djeci, dok još misle da je budućnost dar koji su im roditelji već zamotali. Odrasli su ti koji na djecu projiciraju svoje nedovršene snove, svoje

tihe neuspjehe, svoje reciklirane iluzije, nadajući se da će netko drugi uspjeti ondje gdje oni nisu ni pokušali. Život nije ozbiljna stvar. Nije posjed, vlasništvo ni osobna imovina. I upravo se tu čovječanstvo posklizne: vjerujući da može posjedovati ono što nikada nije bilo namijenjeno posjedovanju. Život je samo krhak dar s dvije sigurnosti: dan kad se rodite – otisnut na vašim dokumentima – i dan kad umrete – otisnut na dokumentima koje nikada nećete vidjeti. Sve između jest ono što jesmo, ono što bismo željeli biti, ono što nas mijenja i ono što na kraju postaje. Svjesno ili nesvjesno, nema razlike. „Idealan život" je cirkuski trik, mađioničarova iluzija. Maštarija koja se rasprši čim se u nju predugo zagledate.

Nando

ŽIVOT MENADŽERA

Buđenje u 6.00. Trideset minuta trčanja, tuš, novine, doručak. U 8.30 već je u uredu. Doći prije svih i otići poslije svih – dva signala koja cijela tvrtka čita bez potrebe za objašnjenjima. U 10.30 pauza za kavu. U 13.30 brzi zalogaj. U 18.30 izlazi zbog osobnih obaveza ili kasnoga poslovnog sastanka. U 20.00 napokon odlazi kući, gdje ga čeka večera. U 21.30 sjeda za radni stol – prijenosno računalo lijevo, stolno desno – razmjenjuje podatke, pregledava brojke, gradi planove, cijedi inovativne ideje iz umornoga mozga. Profit je religija. Sve ostalo je dodatak. Liježe u jedan ujutro. Uvijek postoji netko tko mu grije krevet, a on pušta da mehanički dio njega preuzme. U 3.00 napokon zaspi. U 6.00 ponovno ustaje. Tri sata sna – savršeno usklađena s onim istočnjačkim tehnikama koje obećavaju oporavak uz minimalan odmor. Mit u koji vjeruje jer održava stroj u pogonu. Subota i nedjelja su svete. Užitak, razonoda, obitelj. Tih dana ne želi da ga se uznemirava – osobito ne kolege ni bilo tko iz tvrtke. Kraljevstvo zatvara svoja vrata.

Menadžer dobro zarađuje, da. Ali nosi teret odgovornosti koje, ako se njima loše upravlja, mogu prouzročiti nepopravljivu štetu i dug lanac boli. Ljudi to zaboravljaju. Ova uloga najčešće nije značka na sakou. To je tiho priznanje zaposlenika i vlasnika – trenutak kad vas prestanu gledati kao trošak i počnu vas gledati kao resurs. I to priznanje, kad stigne, jedina je prava plaća koju dobiva.

Nando

PRAVI MAJSTORI

... prijevare

Bili smo kolege, moj otac i ja. Radili smo za istu američku multinacionalnu tvrtku. Prodavači. Kognitivni varalice. Prvo je pravilo uvijek bilo isto: poštenje i povjerenje prema svima. Drugo: razumjeti stvarne potrebe kupca prije nego što ih kupac razumije. Prodavati nije značilo gurati proizvode. Značilo je pomoći nekome da izbjegne nevolje. Više prodaje nije značilo više novca. Značilo je više zadovoljstva za kupca – jedinoga pravog gospodara tržišta. Obojica smo imali vodeće uloge na nacionalnoj razini. U različitim godinama obojica smo dosegnuli prvo mjesto u Italiji po kvaliteti i količini. Nikada službeni broj jedan. Ali moje srce uvijek kuca u istom ritmu: Amerika. I upravo su Amerikanci povukli potez. Najviši direktori došli su vlastitim očima vidjeti kako to rade Frege. Devedesetih je gospodin Wakefield, glavni izvršni direktor za Europu, došao vidjeti moga oca. Početkom dvijetisućitih gospodin Alan Both, svjetski potpredsjednik, došao je vidjeti mene, sa savjetnicima i direktorima prodaje u pratnji. Kakav smo život imali. Ahahahah. Onda je moj otac odlučio da je četrdeset godina dovoljno. Godine 1996. otišao je u mirovinu. Ja sam čekao do 2003. Imao sam trideset i osam godina, s osamnaest godina u tvrtki. Bio sam umoran. Novac nikada nije bio prioritet. Samo

stvari koje su me činile sretnim. Zašto pričam ovu priču? Zato što danas, nakon što sam postao pisac, moje objave čitaju u mnogim zemljama. Na kraju je pravilo i dalje isto. Na kraju se pravilo nikada nije promijenilo. Samo morate znati prodati priču.

Nando

OZBILJAN ČOVJEK

(Vincenzo Frega)

Moj otac ulazi u malu trafiku u Seminari, gradiću u pokrajini Reggio Calabria. Ne živi ondje. U tom je kraju poslom, Gilletteov prodajni predstavnik. Unutra nailazi na susjeda iz rodnoga mjesta, bankovnoga službenika. Pita ga: „Što ti radiš ovdje?" Čovjek, sav uzbuđen, odgovara: „Kladim se na konje." Moj ga otac pogleda. „A gdje je hipodrom? Živim ovdje deset godina i nikada ga nisam vidio." Susjed se podsmjehne, pokušavajući izgledati pametno. Izvadi listić TOTIP-a i pokaže mu ga. Moj otac gleda u nj jednu sekundu, zbunjen, a onda prasne u smijeh. Razgovara s čovjekom koji se kladi na konje… bez konja. Već razmišlja kako će to ispričati mojoj majci, koja tog susjeda dobro poznaje – godinama joj je vjerni obožavatelj. Smije se u sebi. Smije se i zato što nema pojma što će se upravo dogoditi. Nastavlja raditi s kupcima trgovine, leđima okrenut ulazu. Kupac neprestano čudno pokazuje glavom prema vratima: da/ne, da/ne. Moj otac ne razumije. Za njega je to samo malomještansko domahivanje. Završi, pozdravi se i mirno izađe. Čim zakorači van, zaustave ga. Zgrabili su ga. Uhićuju ga. Karabinjeri su oduševljeni: nakon petnaest godina vjeruju da su ga napokon uhvatili. A on se smije. Smije se kao luđak. Misli da je šala. U postaji traže njegove dokumente, pitaju za posao. Odgovara i dalje se smijući. Onda pitanje: „Ne znate zašto ste ovdje?" „Ne." „Izgledate točno kao čovjek kojega godinama lovimo: ‚Čovjek sa

strojnicom iz Seminare'. Prije nego što nastavimo, čekamo potvrdu vaše tvrtke iz Milana." Moj otac zastane na sekundu. „A zašto ga zovete Čovjek sa strojnicom?" „Zato što na mafijaškim sprovodima zaustavlja obred, izvuče lijes na ulicu, otvori ga i isprazni okvir u leš." Tišina. Moj ih otac pogleda. Onda kaže: „Ah... znači, ja sam ozbiljan čovjek." Puste ga. Ponude mu prijevoz. „Ne, hvala. Pješačit ću. Imam svoj auto." Bez isprike. Bez objašnjenja. Odlazi kući smijući se. Zastane pred vratima. Razmišlja što da kaže mojoj majci. Onda odluči ništa. Ne zato što se boji da mu neće vjerovati. Nego iz skromnosti. Iz poštovanja prema vlastitoj slici. Da ga ne bi zamijenili s nekim tko nije. Da bude čovjek kakvoga, nitko ne očekuje.

Nando

KAKVI SMO BILI

Početak me oduvijek fascinirao. Ne onaj zapisan u knjigama – to je samo nečija verzija, prikaz, nikada apsolutna istina. Mislim na pravi početak, onaj koji nitko nije mogao zabilježiti. Zamišljam ga ovako. Žena – prvo pravo biće od kojega sve počinje – hoda šumom tražeći špilju. Ništa se nije promijenilo: i danas traži dom, mjesto gdje će zasnovati obitelj, stvoriti stabilnost, usidriti život. Ona je zaista nadmoćno biće. Upila je sve iz životinjskoga svijeta: logiku, razum, osjećaje, instinkt – sve povezano nemogućom intuicijom, njuhom koji graniči s božanskim. To je ona. Naša žena. Njezini pokreti odjekuju u svijetu mačaka: nikada grubi, nikada nagli, uvijek baršunasti. Njezin pogled otkriva njezin identitet. U njezinu umu bezbroj je pitanja – pedeset i šest jedinstvenih potreba, nijedna od njih prioritet, kao da želi reći da apsolutno uvijek treba dovoditi u pitanje. Zatim je rađala. Ne zbog tijela, nego zbog trajanja. I učinila je to s gorilom – ona uvijek uzme najboljega koji je na raspolaganju. On je u međuvremenu ostao

točno ondje gdje je bio. Jede, odmara se, oslobađa svoju intimu. Dvije potrebe, nepromijenjene milijunima godina. Ništa se nije razvilo. Ovo nije antropologija – nemam titula, nemam akademsko obrazovanje, nemam metodu. To je samo vizija čovjeka koji se jutros probudio, slušao Barbru Streisand i pomislio jednu jednostavnu stvar: The Way We Were.

Nando

„Potreba izoštrava um; oskudica stvara vrijednost – to je najstariji zakon kojemu se još pokoravamo."

ZATVOR

Zatvor – mjesto kojega se boji cijelo čovječanstvo, mjesto u koje nitko ne želi ući, a ipak ono kroz koje svi prije ili poslije prođu. U svojim najstarijim oblicima prikazivao se kao carstvo uskraćivanja: slobode, kretanja, djelovanja. Zatim se kroz stoljeća razvijao i postajao drugim stvarima. Sama riječ odmah vas odvuče na najočitije, najstvarnije mjesto: ono sudsko. Ali to je samo format društva, razvrstavanje jednoga trenutka koji ne mijenja samo vaš život, nego može promijeniti i vaš društveni položaj. Pada mi na pamet sjećanje iz škole: Silvio Pellico, 1789.–1854., koji je u zatočeništvu napisao „Moje tamnice" – priručnik kojim se danas služe muževi koji izdržavaju emocionalne kazne. Da, to nije pravna rasprava, nego način unutar vlastite osi identiteta, jer možemo biti zatočeni u sebi samima. Ali ako se to dogodi, morate se obratiti psihijatriji i farmakološkoj terapiji, jer liječenje uma unutar misli ostaje jedina prava granica cijele medicinske literature. Mentalno zatočeništvo ćelija je koju nijedan liječnik ne može posve otvoriti. Sjećam se kad me jedna Rumunjka po imenu Rodica jedne noći zaključala u svojoj kući. Nakon što je popila četiri boce vina, smijala se kao luđakinja, a ja sam ubrzo trebao uhvatiti zrakoplov

da se vratim u Italiju. Morao sam pregovarati i staviti na stol Kalabrijsku konvenciju – očito moj izum – prema kojoj na stranom tlu uvijek treba ponuditi mogućnost gostu. To je bilo dovoljno da se vrata otvore i da izađem. Emocionalni, sentimentalni, afektivni zatvor nema željeznih rešetaka. Ima samo sjećanja – onakva koja nikada ne zaboravite.

Nando

NISAM BIO SPREMAN ZA USPJEH

Ferdinando je godinama zamišljao uspjeh. Obuka, rad, guranje – cijeli priručnik. Ali kad je uspjeh napokon stigao, nije pokucao. Razvalio je vrata nogom, ušao i upitao: „Dakle? Spreman?" Nije bio. Dogodilo se brzo. Projekt koji je gradio tvrdoglavom predanošću odjednom je dobio priznanje. Pozivi medija, pozivi na konferencije, suradnje – svi su htjeli komadić njega. Isprva se osjećao sjajno. Onda je shvatio da uspjeh dolazi s priručnikom koji nikada nije dobio. Očekivanja su rasla. Rasle su i sumnje. Svaka se odluka činila kao bomba koju treba deaktivirati. Svaka je pogreška izgledala kao moguća osmrtnica. U međuvremenu mu je raspored eksplodirao: sastanci, rokovi, intervjui. Njegova strast – ono što je sve pokrenulo – počela se gušiti pod teretom „važnih stvari". Zato je učinio jedino logično: pobjegao je. Ne zauvijek – samo toliko da prodiše. U tišini se upitao ono što nitko ne pita kad stvari idu dobro: „Što ja zapravo radim?" A odgovor je bio jednostavan: zamijenio je uspjeh s bukom. Vratio se s drukčijim pristupom. Naučio je reći ne. Naučio je delegirati. Naučio je da biti posvuda znači biti nigdje. I polako se strast vratila – ne kao vatromet, nego kao plamičak upaljača koji se ne gasi. Gledajući unatrag, shvatio je istinu: nitko nikada nije spreman za uspjeh. Uspjeh je kao gost koji stigne prerano, pojede previše i kritizira namještaj. Ali ako

preživite prvi posjet, naučite ga ugostiti. I to je – a ne pljesak – prava pobjeda.

Nando

500 GRAMA

Bio je lipanj 1996. U sjedištu tvrtke u Bostonu organiziran je svjetski prodajni sastanak za globalno lansiranje novoga proizvoda. Talijanski odjel odlučio je prodajni tim podijeliti na dva odvojena leta – jedan iz Rima, drugi iz Milana. Isto odredište: najprije New York, zatim Boston. Razlog je bio jednostavan. Ako nešto pođe po zlu, nisu htjeli da cijela talijanska prodajna snaga bude u istom zrakoplovu. Korporativna logika. Morbidna, ali logična. Te smo večeri sretno stigli. Sljedećega jutra našao sam se okružen šestoricom iz talijanskoga vrhovnog menadžmenta. Nijedan od njih nije govorio engleski. Bili su gladni. I nekako sam ja postao odgovoran za to da ih nahranim. Pitali su me kamo da idemo. Jednostavno. „Bostonska luka", rekao sam. „Jedemo tjesteninu s jastogom." Gledali su me kao da izmišljam. Čak se i taksist zabavljao. Dao mi je svoj osobni broj i pitao gdje živim u Bostonu. Zatim mi je objasnio da će mi, ako se budem i dalje služio njegovim taksijem, davati proviziju. Bila je to moja prva prava lekcija u Americi. Sve je imalo sustav. Čak i prijevoz. Stigli smo u restoran. Vlasnici su bili braća Sicilijanci koji su se četrdeset godina ranije preselili u Sjedinjene Američke Države. Dočekali su nas kao obitelj. Svi su naručili linguine s jastogom. Ja sam naručio nešto malo drukčije. Petsto grama linguina. S dva jastoga. Tanjuri su stigli. Svi su izgledali zadovoljno. Pogledao sam svoj i odmah pozvao vlasnika. „Ovo nije petsto grama." Gledao me u potpunoj tišini. Ustao sam. Izašao iz restorana. Otišao do obližnje trgovine. Kupio tjesteninu. Vratio se. Pružio sam mu je. „Bacite sve." „Počnite iznova." „Neka bude petsto grama." Kolege su se počele

smijati. Jedan od njih rekao je: „Ići protiv čovjeka iz Kalabrije rijetko je pametan poslovni potez." Na kraju je stigao pravi tanjur. Jeli smo. Svi su bili zadovoljni. Kolege su platile moju večeru. Dvojica braće Sicilijanaca pogledala su me i upitala: „Jeste li sada zadovoljni?" Rekao sam da nisam. Izgledali su zbunjeno. „Sada smo u Americi", rekao sam. „A ovdje vaša riječ nešto vrijedi." Izvadio sam sto dolara i ostavio ih na stolu kao napojnicu. Odbili su ih uzeti. Inzistirao sam. „Ovo je moj izbor." „Vjerojatno se više nikada nećemo vidjeti." „Ali ostavljam ovo ovdje jer me vaša pogreška stajala 120 grama tjestenine." Zagledali su se u mene. Onda su se nasmijali. A tako i ja. Jer ponekad su načela ozbiljna. A ponekad stignu prerušena u tjesteninu.

Nando

BRZINA POBJEĐUJE

Uspjeh ne pripada najjačima. Pripada najbržima – onima koji misle, kreću se i prilagođavaju prije nego što je itko drugi uopće shvatio da se igra promijenila. Naučio sam to više puta. Prije mnogo godina radio sam na projektu u kojem su moji konkurenti imali sve: veće timove, bolje alate, više iskustva. Ono što sam ja imao bila je brzina. Dok su oni gradili složene strategije, ja sam već testirao, prilagođavao, ispravljao i kretao se. Male pobjede, jedna za drugom, sve dok se razlika ne zatvori. Ne nokaut – precizno nakupljanje udaraca. Brzina je pretvorila nedostatak u pobjedu. Brzina nije žurba. Riječ je o tome da pročitate kontekst prije drugih. Da vidite otvor. Da djelujete dok svi ostali još razmišljaju. Drugi put, tijekom jednoga važnog događaja, tehnički problem prijetio je da sve zaustavi. Ljudi su počeli tražiti duga, elegantna rješenja. Ja nisam. Pojednostavio sam, djelovao brzo i održao događaj na životu. Ne savršeno – ali učinkovito. A u stvarnom životu pobjeđuje učinkovitost. Biti brz ne znači biti impulzivan.

Znači biti dovoljno pripremljen da krenete bez oklijevanja. To je intuicija izvježbana iskustvom. To je hrabrost poduprta jasnoćom. To je znati kad se prozor otvara – i skočiti. Danas ne pitam koliko je izazov velik. Pitam koliko se brzo mogu pokrenuti. Koliko brzo mogu predvidjeti. Koliko brzo mogu pretvoriti problem u priliku? Brzina je otpornost. Brzina je strategija. Brzina je razlika između sanjanja i djelovanja. Na kraju je jednostavno: jaki ne pobjeđuju slabe. Brzi pobjeđuju spore.

Nando

MOJ DAN U SUPERMARKETU

Subota ujutro, 9 sati. Ušao sam u supermarket s jednostavnim planom: mlijeko, kruh, sir. Deset minuta poslije bio sam na odjelu sa žitaricama. Zatim na odjelu egzotičnih umaka. Zatim pred tajanstvenim zidom začina koje nikada prije nisam vidio. Tada je sudbina odlučila sudjelovati. Naletio sam na dvije prijateljice Japanke kojima je trebao savjet – ne što kupiti, nego gdje jesti. Trideset minuta poslije ručali smo zajedno. Poslijepodne smo šetali gradom kao stari prijatelji. Navečer sam se vratio u supermarket. Bez pravoga razloga. Samo onaj precizan osjećaj da nešto nedostaje. Zatekao sam se kako zurim u beskrajni red keksa. Nisam imao pojma kako sam onamo dospio. Kolica su bila puna stvari koje u mome jutarnjem svemiru nisu postojale, a sada su se činile neophodnima. Na blagajni me blagajnica pogledala, nasmiješila se i upitala: „Jeste li tražili nešto određeno?" Uzvratio sam osmijeh. „Ne znam ni kako sam završio sa svim ovim." I tada mi je sinulo: supermarket nije mjesto gdje kupujete stvari. To je mjesto gdje se mijenjate. Potrebe postaju želje. Želje postaju uvjerenja. Uvjerenja postaju izgovori. Izašao sam s tri pune vrećice i jednom praznom sigurnošću. Ništa mi nije nedostajalo. Samo sam zamijenio potrebu s bukom.

Nando

RAZUMJETI LJUDE

Četrdeset godina po svijetu nauči vas mnogo toga. Ostalo naučite na teži način, poput djeteta koje pazi na najsitnije detalje, jer ništa nije besplatno i sve ima svoju cijenu. Pojavite se s onim što jeste: sa svojim karakterom, svojim odgojem, svojim iskustvom. To je ono što vam omogućuje da uđete u situaciju, pročitate je, prilagodite joj se i – kad zatreba – preuzmete nadzor. Ali uvijek ste gost. Neki su ljudi jednostavno teški: introvertirani, komplicirani, pesimisti iz navike. Žive u dimenziji u kojoj je važno samo ono što se događa sada, a i tada žele dokaz, potvrdu i drugu potvrdu prve potvrde. Zatim postoji suprotna kategorija: strukturiran um. Onaj izgrađen na planiranju, procesu, proizvodnji i profitu. Menadžer. Osoba vezana uz ciljeve, odluke i slavni lanac 7 P. Ako imate sreće, upoznate jednoga s pravim akademskim obrazovanjem koji se služi dostupnim alatima, čak i ako ponekad zaboravi da život uključuje varijable, iznenađenja i pokoju eksploziju. Razumjeti ljude nije znanost. To je disciplina. Sporo nakupljanje signala, gesta, proturječja i osjećaja za trenutak. Naučite vidjeti ono što drugi zanemaruju. Naučite slušati ono što se ne kaže. Naučite da svatko nosi vlastitu logiku i da, ako je uhvatite, možete s njim razgovarati na pravoj razini. Postoje zemlje u kojima ljudi komuniciraju izravno, druge u kojima komuniciraju u krugovima, i treće u kojima komuniciraju samo kad je nužno. Putujte dovoljno dugo i prestat ćete suditi. Samo promatrate. I na kraju razumijete. Jer prava vještina – jedina koja je važna – jednostavna je: znati čitati ljude.

Nando

KVAR U AUCHANU

Toga jutra nisam bio raspoložen za posao. To se događa i najboljima – premda ja još nisam bio jedan od njih. Vozio sam se kroz polja napola visokoga sijena, sa zmijama koje su se s jedne strane pravile mrtve i s preraslim seoskim štakorima s druge. Nestvarna vožnja na posao za čovjeka s deset eura u džepu i deset dana do mirovine. Od limuzina sa šoferom u New Yorku do ovoga. Život ima smisla za humor. Na ulazu me djevojka s informacijskoga pulta uputila prema zahodu. Da se istaknem, rekao sam joj: „Hvala ti, ljubavi moja" i poslao joj poljubac. Uzvratila mi je onom portugalskom mješavinom osmijeha i sumnjičavosti, nasljeđem Vasca da Game: sporim osjećajem za trenutak i tihim nepovjerenjem. U Auchanu me snažno zapahnuo miris kuhane hrane. Petnaest sam minuta zurio u jela kao hodočasnik pred svetištem. Onda sam pronašao samoposlužni pult: unaprijed kuhana hrana, spremna za ponijeti. Jedini problem – 120 metara do blagajne, a zatim 120 metara natrag da je pojedem. Logistička tragedija za čovjeka poput mene. Zgrabio sam kutiju pečene piletine od 750 grama, sjeo i uništio je. Žena preko puta šutke je promatrala, zabavljena. Još gladan, vratio sam se, uzeo drugu kutiju i obećao sebi da ću platiti poslije – samo da probava ostane usklađena sa savješću. Otvorio sam hladnjak i uzeo gaziranu vodu. Žena je ostala. Htjela je vidjeti nastavak. Kad sam pojeo drugu kutiju, otišao sam oprati ruke prije nego što krenem na blagajnu. Ali čistačica je već raspremila moj stol. Nema kutija. Nema cijene. Nema bar-koda. Savršeno mjesto zločina – protiv mene. Zato sam zgrabio treću kutiju i vodu i otišao na blagajnu, objašnjavajući sve na svome najboljem španjolskom. Nakon malo zbrke blagajnica je poništila moj prvi račun, skenirala dodane artikle i vratila mi 2,54 eura ostatka. Konačni saldo: za 6,10 eura izašao sam s 2,6 kilograma kuhane piletine i bocom mineralne

vode. Mogao sam uzeti i više, ali savjest me – dosadna kao i uvijek – zaustavila. Francuski trgovci ne bude naklonost, a danas sam bio njihov nepozvani gost.

Nando

NAJTEŽI KUPAC

„Najteži kupac u mome životu. Odbrojavanje: preživljavam li ili se rušim?" Kad padne noć, razmišljam o stvarima koje sam trebao obaviti tijekom dana i kažem sebi: sutra će biti savršen dan da sve dovršim. To jest – ako mi šef pristane dati još malo vremena. Jer s njim nema pregovaranja. Kad zove, ne upozorava. Jednostavno vas uzme. On je težak kupac. Ne – nemoguć. Jedini. I danas, nakon više od šezdeset godina posvećenih prodaji, želim vam pričati o njemu: o svome najtežem kupcu. Neki bi mogli reći: „Čekaj malo. Imaš šezdeset i jednu godinu. Kako možeš govoriti o šezdeset godina u prodaji?" Moj bi odgovor stigao s osmijehom. Kad se rodimo, prva prava stvar koju prodajemo… jesmo mi sami. Naše ponašanje ključ je koji otvara vrata – a ponekad ih i zatvara. Sve ostalo ostaje unutar naših postupaka. A neku večer, kad me tužitelj upitao čime se bavim, odgovorio sam: „LOPOV." Pogledao me ravno u oči – hladno, tvrdo, bez treptaja. Onda sam dodao ostatak. „…srdaca." Hahaha. Dobra večer. I dobra prodaja.

Nando

KONTAKT

Počeo sam 2022., kao i svi, misleći da ću prodavati knjige i pridružiti se 1 % bogatih autora. Onda sam, kako su godine prolazile, shvatio da su kraj već napisali drugi. Moj je morao biti drukčiji. Nepredvidiv. Do 2025. prve su činjenice bile na stolu: tri

web-stranice, šezdeset i dvije e-knjige, 220 jezika, 2300 publikacija, 106 objava. To je bilo samo predjelo. Prvo jelo i dalje je bilo BESPLATNO. Drugo je bio INTERVJU. A prilog je bio BEZ NOVCA. Ono dobro još nije ni počelo. Što se intervjua tiče, znatiželjnici su se već sami isključili. Nisam čekao nikoga posebno. Samo čovjek i njegov osmijeh. Ali fascinirala me pomisao da bi to mogla biti Amerikanka – vrlo inteligentna – a da ne znam tko je, bez noir maštarija. Možda san. Jedan od onih snova bez kojih nemate budućnosti. I onda je zazvonio telefon. Pozivni broj +1. Nema bijega. Dolazio je iz moga doma – moje Amerike. „Dobro jutro, ovdje Margareth, zovem iz New Yorka. Oprostite na mome talijanskom, ja sam menadžerica medijskoga kanala… Nadam se da vas ne ometam. Razgovaram li s gospodinom FREGA Sun? Imate li vremena za mene?" To je ona – žena koju sam čekao. Ali opreza nikad dosta. „Da, ja sam. Što mogu učiniti za vas?" „Željela bih vas upoznati." „Tražite li dečka?" „Ne, Ahahahah. Samo INTERVJU." Tražim njezin broj da je mogu nazvati za 15 minuta, kako bih izašao iz zahoda i oporavio se od uzbuđenja. Pristaje. Nazovem natrag. Javlja se centrala. Identitet ne ostavlja sumnje: to je njezina američka mreža. Prespajaju me u njezin ured. Prvi filtar: njezina asistentica. Zatim ona. Otvaramo razgovor. Jedanaest minuta. Dovoljno za pitanja i odgovore. Ali mora razgovarati sa svojom upravom prije nego što mi dade konačnu potvrdu. Obvezu smatraju važnom. Amerikanci su: ako potroše jedan, mora se vratiti barem 2,5. Moj je jezik izbacuje iz ravnoteže, iako dobro poznaje moju majku. Ali prvi put susreće jednoga od njezinih talijanskih sinova. Pita me koliko imam godina, ali mi prije toga kaže da ona ima četrdeset i jednu. Odgovaram: „Ovisi o tome što želite uzeti. Ja sam čovjek s tri dobi: um ima osamdeset, srce četrdeset, intima osamnaest." Počinje se smijati kao luda. Već je započela intervju i zna to. Ali obuzelo ju je ono što slijedi. „U New Yorku je 12.45. Za dva sata nazvat ću vas s odgovorom. Ali

obećajte mi da se nećete obvezati nikome drugome.” Za Kalabrijca riječ je čast. Ne samoglasnici bačeni u zrak bez mirisa. Ona se i dalje smije. Završili smo razgovor. Njezin osjećaj za vrijeme nije moj. Ovdje sve počinje. Ali može i završiti upravo sada.

Nando

PRIPREME

14.45. Telefon ponovno zvoni. Margareth. Ton joj je sretan, oduševljen – kao u nekoga tko je upravo nešto osvojio. Ali što? „Nando”, tako me zove na telefonu, „spakirajte kovčeg. Putujemo.” „Romantični bijeg”, odgovaram. Ona se i dalje smije. Zatim iznosi plan: 23. lipnja 2026. – Reggio Calabria → Rim, let u 6.30, dolazak u 8.10. Istoga dana Rim → New York, POSLOVNI RAZRED, u 10.40, dolazak na JFK u 17.10. Vozač i limuzina na JFK-u, na raspolaganju tijekom cijeloga boravka. Apartman na Manhattanu, 15 dana, zadnji kat, pogled na Central Park. Debitna kartica s 10.000 USD + 3000 USD u gotovini čekaju u sobi. „Odgovaraju li vam ovi datumi i pojedinosti?” „Da”, kažem, „ali barem mi recite što volite. Ako idemo u romantični bijeg, trebam pojedinosti: Sprite, bijelo vino ili šampanjac?” A onda: „Volite li u vlaku gornji ili donji ležaj?” Ahahahah. Potpuno gubi glavu. „Ako ovako nastavite, odmah ću doletjeti k vama.” „Ako se slažete s datumima”, nastavlja, „poslat ću vam nacrt predugovora koji pripremamo. Onda ćemo dogovoriti pojedinosti.” To je sve ono što ne očekujem. Prije nego što spusti slušalicu, dodaje: „Ah, umalo sam zaboravila: ako mi date makar i neslužbeni pristanak, nazvat ću Goldman Sachs da stave na raspolaganje dvoranu na 54. katu One Liberty Plaze.” „Ali znate li da ta dvorana pripada vlasnicima i da se ne iznajmljuje?” „Da, znam. U tome je ljepota.” Udahnem. Tražim nekoliko sati. Kažem joj da ću nazvati. Ona je nabujala rijeka, vulkan bez lave – gori od strasti za svoj posao, zatim

profesionalnost, a onda činjenica da je žena, koju osjetite već po njezinim prvim riječima. Moja žena ulazi u sobu. Vidi moje blijedo lice. Pita jesam li vidio duha. „Da", odgovaram. „Ali ovaj ima tijelo i prekrasan um."

Nando

BEZ NOVCA

Otvaram e-poruku. Nacrt predugovora je ondje. Na dva jezika: engleskom i talijanskom. Prihvaćaju sve. Spremni su čak odmah poslati predujam, a ostatak prije intervjua. Samo im trebam reći iznos. Za intervju će platiti 1 USD, pred kamerom. Moram izaći van. Hodati. Razmisliti. Događalo se sve što sam očekivao. Sve što sam zamišljao. Ali to nije ono što želim. Sljedećega sam joj se dana javio i rekao ovo: letovi potvrđeni – samo ekonomski razred, bez poslovnoga. Bez limuzine, bez vozača – sam ću se voziti podzemnom, autobusom ili taksijem. Bez apartmana – unajmit ću garsonijeru preko Airbnba u Queensu i kretati se odande. Bez predujma. Što se naknade za pristup tiče, učinit ćemo ovako: pripremite 1000 čekova od po 1000 USD. Pošaljite ih 1000 autora koji pišu na engleskom, bez uspjeha, ali s barem tri objavljene knjige. U omotnici: jedan ček i pismo od mene. Ako je moj zahtjev prihvatljiv, idemo dalje. Ako nije, bilo mi je zadovoljstvo. I hvala vam na uredničkom materijalu koji ste mi dali – dovoljno da napišem još priča, kao što sam činio ovih godina.

Nando

PISMO OD 1000 USD

Ovaj prilog ne primate kao milostinju, ni kao čin velikodušnosti. Nisam rođen – ni genetski određen – za to. Šaljem vam ga samo da vas podsjetim da možete postati slobodan autor ako darujete

svoj rad i prestanete misliti na užitak novca. Usredotočite se samo na sreću da vas čitaju i prepoznaju. Ovo nije novi način izdavaštva. To je način na koji su se ljudi počeli izražavati. Samo zapamtite: prvi je to učinio prije 2000 godina. Nadam se da sam vam posvetio svoju pozornost bez emocionalnih namjera, logičnih i racionalnih, kako to znaju samo pravi pisci.

Nando

NEVINA LEKCIJA

Nazvao sam ga i pitao na kojem području radi. Shvatio sam da sam udaljen samo šezdeset kilometara, pa sam ga pozvao da zajedno ručamo. Nisam ga vidio od našega posljednjeg radnog sastanka, dva mjeseca ranije. Stigao sam u njegov hotel i rezervirao sobu za tu noć. Htio sam ostati ondje. Trebala mi je njegova prisutnost, njegove šale, one njegove polurečenice koje su govorile više od cijeloga govora. Bio je moj otac. Za stolom smo naručili jelo dana. Nikada nije izgubio tek – ni za hranu ni za ženske guzice, svoju pravu strast. Između jednoga i drugoga slijeda smijao se gledajući novu konobaricu kako pokušava impresionirati upravu da ne izgubi posao. Poslijepodne smo proveli šetajući obalom. Shvatio sam da radim nešto što djeca rijetko primijete: uživao sam u trenutku sa svojim ocem. Provodio sam vrijeme s njim – ocem, kolegom, prijateljem, suučesnikom i kognitivnim varalicom. Kad smo se vratili u hotel, pitao me što radim te večeri. „Pa, naravno, na ovakvom mjestu trebao bih imati neku prijateljicu u blizini. Nazvat ću je i izaći ćemo zajedno." Pogledao me ravno u oči i rekao: „A što ću ja, ostati ovdje sam?" Bio je moj otac. Odgovorio sam: „Daj mi malo vremena, vidjet ću mogu li naći još jednu prijateljicu za tebe, pa ćemo izaći u četvero." Kimnuo je i tiho se nasmiješio. Znao je da obećanje uvijek dolazi prije potpisa na ugovoru. To je bio zakon. Sve sam organizirao, a moja je

prijateljica dovela svoju mlađu sestru. Praktički smo se igrali obitelji. Ali rekao sam ocu da ne otkriva tko je – morao se predstaviti samo kao moj kolega i prijatelj. Pristao je, barem s namjerom. Otišli smo u pub piti pivo i jesti hot-dogove. On je vodio razgovor, kao i uvijek. I jedna od dviju žena, vođena instinktom, rekla je: „Vas dvojica ste identični. Ne vjerujem da ste samo kolege." U tom je trenutku rekao: „Da, istina je, gospođice. Ja sam njegov otac." I svi su prasnuli u smijeh. Noć se bližila kraju. Kad smo bili spremni za polazak, pozdravljao sam se s njim, a on je upitao: „Što, ostavljaš me samoga?" Djevojke su odmah shvatile – bolje od mene – i povukle se zajedno. Vratio sam se u hotel s ocem i smijali smo se cijelu noć. Jedina mu je preporuka bila da ne kažem majci. Ali on, iskren i zaljubljen, odmah joj je rekao. Ona se nasmiješila, a iza toga nijemog pogleda dala mi je do znanja da nisam ništa drugo nego pravi kučkin sin. Lekcija koja traje cijeli život: nikada ne lažite – osobito ženama. Ako baš morate, služite se poluistinama. Ali ako ste duboko dobri, ili to želite pokušati, ne recite ništa i nasmiješite se. Empatija uvijek ispuni tišinu.

Nando

„Shvatio sam da smo isti tek nakon što se vratio u očevu kuću – više ne ovdje na zemlji."

AMERIČKA JAJA

Zrakoplov je upravo sletio. Moja žena i kći bile su obje u nevjerici i sumnjičave: novi početak pretvorio se u neizvjesnost, a slušati toliko ljudi kako govore drugim jezikom bilo je za njih nešto posve novo. Zračna luka JFK u New Yorku dočekivala nas je. Za mene je to značilo vratiti se kući – u svoju zemlju – koja se od obećanja identiteta pretvorila u osvajanje i novu perspektivu. Ukratko: kad me roda prije 61 godinu trebala ostaviti u New Yorku, zaslijepio ju

je i očarao jedan kalabrijski jastreb pa me odlučila ostaviti na obroncima Aspromontea. Ali to je druga priča. Uzeli smo prtljagu i ušli u žuti taksi. Vozač je pitao kamo idemo, a ja sam mu dao adresu. Zatim je pitao odakle dolazimo i odakle sam podrijetlom. Odgovorio sam: „Queens, NY." Tijekom vožnje potpuna tišina. Kad smo stigli, pitao sam koliko je vožnja: „22 USD karticom; ako platite gotovinom, 14 USD." Pogledao sam ga prijateljski, a on je rekao: „Radio sam 12 godina u Napulju i naučio da samo tako mogu i dalje plaćati svoje poroke. A po prtljazi sam vidio da dolazite iz Italije. Dobro došli u New York." Kuća je bila nova i lijepa, s jednim ulazom s ulice i samo nekoliko stuba za popeti se. Dvije su se žene pogledale i razgovarale svojim šutnjama – ali ja sam, sa svojim „ženskim kodom" ugrađenim od rođenja, mogao čitati nijanse i misli iza njihovih pogleda. „Kod kuće smo", rekao sam im. „Poslije ću otići po namirnice." Izašao sam se opskrbiti hranom. Ne volim supermarkete: Walmart prima svakoga, ali kupci u Walmartu skupo plaćaju. Moji dobavljači ostaju male lokalne trgovine, ona mjesta gdje mi razmjena nekoliko riječi, ili šala, omogućuje da skupim prave vijesti – i pišem o svome životu. „A jaja, Jack, gdje mogu kupiti svježa?" „Iza ove ulice ima jedan Turčin, zove se Kan. Ima nekoliko svojih kokoši koje brižno čuva. Vidi ima li ono što tražiš." Nekoliko koraka poslije stigao sam. Govorio je čak i talijanski – i tada su počela iznenađenja. Odveo me u stražnji dio trgovine da mi pokaže svoje kokoši: izbrojio sam ih samo devet, a jedna je imala na krilima mrlju u bojama talijanske zastave. Znatiželjan, pitao sam što to znači. Ponosno je rekao: „To je Camilla. Dolazi iz Italije, iz Napulja – iz četvrti Forcella. Dao mi ju je stric. Nese prekrasna jaja. To su jaja koja se mogu popiti svježa, ne treba ih kuhati. Svoje dame nikada ne hranim kemikalijama – samo prirodnom hranom, kako to radimo u Turskoj." Pitao je želim li probati, i naravno, prihvatio sam. „Kakva bolja prilika?" Sjeli smo za stolić u trgovini, čavrljajući, a

on mi je donio tanjur s tri jaja. „Upravo ih je snijela moja Camilla. Nando, ti si sretan čovjek", rekao je. Bila su topla na dodir. Pričekao sam da sjedne prije nego što nastavim razgovor. Pitao me što želim popiti. „Američku kavu, molim." Počeo sam bušiti prvo jaje – ali rupe nije bilo. Pokušao sam s drugim, zatim s posljednjim. Sva tri bila su tvrdo kuhana. ...Čudo. Bili smo u Americi. Kokoš koja nese već kuhana jaja – ne treba ih kuhati. Nisam pokazao ni iznenađenje ni uzbunu; samo sam pitao Kana za koliko bi prodao Camillu. Pitao je zašto. Nasmiješio se: „Svidjela su ti se jaja?" Rekao sam mu da je želim pokloniti kćeri, koja voli kokoši. U sebi sam mislio: ili projekt od milijun dolara... ili prijevara koju tek treba razumjeti. Platio sam, pozdravio se i otišao. Nikome ništa nisam spomenuo, ali sljedećega sam se dana vratio. „Dobro jutro, Kan. Mogu li danas dobiti još jaja za piti?" „Naravno, sjedni. Odmah ću ih donijeti." „Htio bih ući u kokošinjac i uzeti ih ravno od Camille." „Žao mi je, Nando, ali sinoć smo je skuhali za jedan rođendan. Ali donijet ću ti druga jaja." Isti obred, isti stol, isti tanjur: tri svježa jaja, za piti – ali opet tvrdo kuhana i spremna za jelo. Platio sam, otišao i pomislio: američki san. Ili možda on pokušava pronaći mene – i još nije uspio. Dobro došli u Ameriku.

Nando

ZAŠTIĆENI ZNAK ILI MARKA

Od oca sam preuzeo prezime kao da je zaštićeni znak. Naše podrijetlo govori o pretku koji je prije gotovo šest stotina godina, u staroj Rusiji, bio lopov, razbojnik. Jedan Frega. Sa samo jednim darom: dobrotom. Sa samo jednom vrlinom: ljubavlju. To je prvo i jedino mitološko sjećanje. Zatim je došla metoda. On, najprije časnik vojske. Zatim prodavač u Gillette Italiji. Postupci. Planiranje. Programiranje. Predviđanje. I jedno pravilo: nikada ne

objavljuj svoje uspjehe. Pravila za život u miru. Pravila za život kao Frega. Ipak, svjetla pozornice, za koja se činilo da nikada ne prelaze preko naših likova, ipak su nas ocrtavala u sjeni. I kad smo vjerovali da smo sami, stotinu ljudi promatralo nas je u tišini, pitajući se što ćemo sljedeće učiniti. Frege nikada ne padaju na tlo. Mogu kleknuti. Ali onda se ponovno dižu. Uvijek. Nitko zapravo ne zna koliko možemo biti nepredvidivi jer ideje ne pretvaramo u fikciju. Pretvaramo ih u djela. A djela ostaju. Tišina. Dostojanstvo. Odsutnost emocionalnoga razmetanja. To nije hladnoća. To je odgoj u snazi. Muškarci koji ne traže, ne uzimaju, ne prose. Stoje uz cestu i čekaju onu o kojoj nitko nikada nije ni sanjao. A ipak Frege izazivaju privlačnost. Psihijatrija to zove kognitivnom empatijom. Psihologija izbjegava definirati. Društvo to označava kao emocionalnu patologiju. I ljudi se zaljube prije nego što uopće znaju tko ste. Danas govorim samo ono što mislim. Jer moj odgoj zahtijeva da govorim djelima. Nema vremena za književni noir. Nema mjesta za nj. Ako želimo biti prepoznati kao nešto što još ne postoji: ime koje postaje marka. Jamstvo. Pouzdanost. Nešto što nema cijenu. Unutar čina neprepoznatog, nerazvrstanog, a ipak cijenjenog zato što je nov. Rođenog iz drevne drame: postojanja. Vama koji čitate želim ovo: da vaše pisanje ostane živo, a ne otisnuto. Nezaboravno, a ne tek zapamćeno. Jer neka se imena rode. I ne umiru lako. To su Frege. Bok, tata.

Nando

SAMO JEDAN TRENUTAK

Uvijek postoji trenutak u kojem se sve tiho promijeni. Većina ga ljudi propusti. Mogu biti sretan čak i kad susretnem ljude koji su jednostavno dragi. Ljude koji se smiješe, čiji je duh prirodno otvoren za dijeljenje. A ako se dogodi da sam ja uzrok, a ne posljedica toga osmijeha, tim bolje. Neki me vide kao kreativca.

Neki me zovu dizajnerom, posibilistom, ironičnim. Netko drugi misli da sam kognitivan, teatralan, glumac. Drugi me zovu sanjarom. Neki misle da sam lud. Neki misle da sam pionir. Ima čak i onih koji vjeruju da nisam baš pametan, ili da sam naprosto glup. Zapravo nije važno. Prava granica ne leži u tuđem sudu, nego u konačnom cilju koji netko odluči slijediti. Stvarnost nije ono što se kaže. To je ono što na kraju vidite kako se događa. Danas nisam ljut. Kad se probudim nakon samo nekoliko sati sna i još se osjećam sretno, znam da je jedini način da podijelim taj osjećaj – pisati. Dan kad ne pišem ne znači da nešto nije u redu. Znači samo da sam pomaknuo svoje prioritete. U tim se trenucima posvećujem nekome drugome. Uvijek se nadajući da je to žena, jer moram priznati da me to više ispunjava. Filozofija, psihologija, psihijatrija, um, misli, pisanje, zdravlje, žene – sve prolazi kroz mozak. I moram vam nešto reći: mozak je žena. Ahahahah. Sjećam se jednoga muža koji je od svoje žene tražio samo mali trenutak ljubavi. Ona je uvijek rekla da. I tako su imali osmero djece. On je uvijek govorio: „Vidjet ćeš, bit ću dobar. Samo mali trenutak." Ona je postala majka. Opet. To da sam postao ono što sam danas rodilo se iz jednoga preciznog trenutka. U tom sam trenutku odlučio stvoriti naraštaj obitelji Frega koji neće biti zapamćen po novcu, nego po književnom tragu. Kao što se dogodilo mnogim velikim piscima u povijesti. Koji su umrli bez novca. Ahahahah. Sve zbog jednoga jedinog trenutka. Zato vas molim samo jedno: čitajte. Bilo što. Jer čitanje je jedini način da vam um ostane budan – makar samo na trenutak.

Nando

PUTOVANJE I KORAK

Upravo ćete prijeći cijelu zemlju. Zrakoplov, vlak, autobus, automobil ili bicikl? Izbor se čini jednostavnim. No, sadrži dva

uvjeta: ono što možete i ono što želite učiniti. Vrijeme dolazi poslije. Ono što se zaista nameće jest prostor. Zato postoji samo jedno pravo pitanje: zašto odlazite? Sve ovisi o tome – ne o vozilu. Zatim, naravno, dolazi društvo. Biti sam ili s nekim mijenja sve. Zapravo, upravo tu nastupaju zdrav razum, razumijevanje i snošljivost – ili ne nastupaju, pa se stvari raspadnu. Nakon toga na scenu stupa novac. Pravi novac. Onaj koji imate. Inače ga posudite – ovisno o potrebi, ili o tome koliko ste varalica. Jednadžba se, međutim, nikada ne mijenja: što dulje ostajete daleko od kuće, to više trošite, to više izgarate.

ZABORAVLJENA MOGUĆNOST

Sve bi vam to trebalo pomoći da odlučite kako ćete se kretati. Ipak, najbolji se način gotovo nikada ne spominje: hodanje. Kad hodate, svijet mijenja oblik. Zato su oblici prvo što primijetite – i upravo tu zastanete i pogledate bolje. U međuvremenu misli obično slijede vozilo, a ne vaše noge. Zato ponekad samo trebate podići korak malo više. Ahahahah.

ŠTO OSTAJE KAD UKLONITE VOZILO?

Kad uklonite vozilo, ono što ostaje ste vi. Pješice nema proturječja. Nitko vas ne kažnjava. Nitko vam ne mjeri brzinu. Nitko vam ne govori gdje biste trebali biti. Slobodni ste – čak i u paklu grada. Na kraju se uvijek dogodi: „Nije bilo tako daleko." Udaljenost se ne mijenja. Umjesto toga, prestanete lagati sami sebi.

SJEĆANJE, NAVIKA I IZUM

Moji su preci hodali. To je bilo normalno. Onda je u jednom trenutku moju tetu Caterinu nosio na rukama njezin ljubavnik. Odande je netko odlučio da je počela tradicija: nevjesta na njegovim rukama, prvi korak, obred. Tako to funkcionira. Najprije

netko nešto učini. Poslije to postane pravilo. Hodanje je zdravo. Šetanje je zdravo. Putovanje je zdravo. Život nije. Život je putovanje koje ionako počinje. Znate gdje počinje. Ne znate gdje završava.

Nando

RAD I LJUBAV

Koji biste posao radili besplatno? Oduvijek je vjerovao da je rad transakcija – čista razmjena: sati za novac, trud za preživljavanje, stručnost za odobravanje. Bio je to prvi mit koji je naslijedio, mnogo prije nego što je naučio bilo što dovoditi u pitanje. U njegovu djetinjstvu odrasli su o radu govorili onako kako mornari govore o olujama: kao o nečemu što se podnosi, a ne o nečemu što se bira. Ali mitovi pucaju. Uvijek. Pukotina je počela onoga dana kad je shvatio da ljudi ne biraju svoje poslove – nasljeđuju ih. Ne pravno, nego psihološki. Sin odvjetnika postaje odvjetnik. Kći liječnika postaje liječnica. Pekarov sin postaje nešto posve drugo, obično nešto „više", jer društvo šapuće da uspinjati se znači otići. Ipak je primijetio nešto čudno. Čak i kad su se ljudi uspeli, čak i kad su pobjegli iz sjene svojih roditelja, često su stizali na mjesta kojima nisu pripadali. Nosili su titule kao posuđene kapute, nikada posve po mjeri, nikada posve svoje. Zato je počeo promatrati – ne poslove, nego ljude. Dva slastičara s istim sastojcima, istim alatima, istim receptom, a ipak je jedna torta imala živ okus, a druga tek ispravan. Razlika je bila nevidljiva, nemjerljiva, nenaučljiva. Bio je to onaj dodatni gram ljubavi koji nijedna vaga ne može izmjeriti. Bio je to trenutak u kojem je shvatio: rad nije ono što radite, nego koliko sebe dopuštate da u njega uđe. I odjednom se izvorno pitanje – „Koji biste posao radili besplatno?" – srušilo kao papirnati zid. Jer odgovor nije bio zanimanje. Bio je osjećaj. Radite besplatno kad vam rad daje nešto što novac ne

može. Kad sam čin postane hrana. Kad gesta postane zrcalo. Kad činjenje postane oblik postojanja. Shvatio je da se svaki posao može raditi besplatno – ne zato što bi svijet trebao biti neplaćen, nego zato što je užitak jedina prava valuta, jedina koja ne podliježe inflaciji, ne kvari se, ne istječe. Zapisao je to ne da bi poučavao, nego da ostavi trag onima koji će doći poslije njega: mladima, nesigurnima, onima koji još pregovaraju sa svojom budućnošću. Htio je da znaju da prava evolucija ne ide prema gore, nego prema unutra. Da pravi prijelaz nije s jednoga posla na drugi, nego od oponašanja do autentičnosti. Da je pravo zanimanje ono u kojem ljubav nije dodatak, nego pokretač. I tako je zatvorio svoju bilježnicu s tihom sigurnošću: rad je tijelo, ljubav je dah. Samo zajedno postaju život.

Nando

SUBOTA

Moj život nikada nije bio uredan. Uvijek je bio programiran – gust, namjeran, izgrađen poput karte dugoga dometa. To sam naslijedio od svojih prvih profesionalnih mentora, ljudi koji su oblikovali ne samo moj rad nego i privatnu arhitekturu mojih dana. Ljudi misle da su red i programiranje isto. Nisu. Red živi u trenutku – čist stol, utvrđen raspored, privremeno usklađivanje. Programiranje se proteže kroz mjesece, godine i cijela razdoblja života. To je slika, disciplina i tiha opsesija da točno znate zašto nešto radite. Muškarci posvuda imaju složen odnos s vodom – osobito kad je riječ o higijeni. Postanemo lijeni kad god možemo. Naše žene nam to nikada ne daju zaboraviti. Te subote ujutro, kao i svake subote posljednjih pet godina, otišao sam u centar Caritasa poslužiti ručak ljudima koji nisu imali snage ili sreće da se ponovno podignu. Moj je posao toga dana bio prvo jelo – osjetljiva uloga. Morali smo biti besprijekorni: izgled, red, čistoća. Jedna mrlja i

cijeli se sustav urušava. Bio sam navikao dijeliti osmijehe, ubaciti šalu, razvedriti zrak. Netko je htio mekšu tjesteninu, netko al dente, netko bez rajčice, netko samo sa sirom. Nemoguće je svima udovoljiti. Zato bih ih slao k tipu od nedjelje – diplomatsko remek-djelo. Onda je stigao jedan par. Muž i žena. Pogledao me i upitao jesam li ja Frega. Naravno da sam ga prepoznao. Moj profesor filozofije. Rekao sam mu da sjedne i obećao da ću im se pridružiti čim budem mogao. Kad sam napokon sjeo, rekao mi je da je otišao u mirovinu i da je sve potrošio na liječenje zloćudnih tumora svoje žene. Prodali su kuću, uzeli kredite, a sada nisu imali ništa – čak ni dovoljno za jelo. S umornim osmijehom pitao me što radim u Caritasu. Nisam odmah odgovorio. Ljudima u boli ne treba dodatni teret. Manje pojedinosti, manje stresa. Ali inzistirao je. Zato sam rekao: „Nije važno što radim. Važno je za koga to radim, i kada." „Uvijek si bio dobar učenik, Frega", rekao je. „Jedan od najboljih koje sam imao u dvadeset godina. Posvuda sam te tražio." Prije odlaska pitao je možemo li se ponovno vidjeti sljedeće subote. Pristao sam. Sedam dana poslije čekao je ondje. Pružio sam mu ključeve stana – s plaćenom najamninom – i rekao mu da novac koji uštedi upotrijebi za režije i hranu. Briznuo je u plač. I ja sam. Odvojio sam patnju od radosti, i barem su jednom pobijedile obje strane. Nisam mu dao vremena da postavi još pitanja. Ali s vremena na vrijeme provjerim kako je. Kao da mi je otac. Ta me subota naučila nečemu jednostavnom: programirati život ne znači postizati osobne ciljeve. Znači pronaći načine da nečiju tuđu sudbinu pomaknete za centimetar. A ponekad je taj centimetar sve.

Nando

ZAVRŠETAK – BRAND NARRATIVE GILLETTE

Pripovijest marke ne grade kampanje. Grade je životi koji su kroz nju prošli. Drugi svezak zatvara jednu fazu: fazu u kojoj je Gillette bio sjećanje, posao, prošli život. Odavde nadalje Gillette postaje jezik – kod, leća, strukturna logika. Treći svezak neće „dovršiti" trilogiju. Dovršit će marku. Jer marka nije ono što prodaje. To je ono što govori kad prestane prodavati. A ova je trilogija prvi put u njihovoj povijesti da netko priča o Gilletteu iznutra iz pripovijesti, a ne iznutra iz tvrtke. Drugi svezak ovdje završava. Pripovijest ne završava.

Nando

Ferdinando Frega